

■ COLUMNA

L'alfabetisaziun en rg: in naufragi annunzià

DA RICO VALÄR*

Dapi questa stad èsi decidi: En las scolas da las valladas rumantschas na vegn pli nagliur alfabetisà en rumantsch grischun (cun excepziun da las classas ch'han gia entschavì cun quel model). Uschia va a fin ina istorgia che cumenza cun la decisiun disgraziada dal Cussegl grond l'onn 2003 dad edir a partir dal 2005 ils meds d'instrucziun rumantschs mo pli en rg. Tut ils virivaris en quel connex pon ins leger suenter en l'excellenta survista da Renata Coray en ses cudesch «Von der Mumma Romontscha zum Retortenbaby Rumantsch Grischun».

Ina chaussa che m'ha fatg surstar gia quella giada e ch'è stada fitg preschenta per mai questa stad: Ils 15 da zercladur dal 2004 avevan 180 persunas rumantschas engaschadas professiunalmain per furnaziun, lingua, litteratura e medias inoltrà ina brev averta a la Regenza grischuna e pretendì cun buns arguments in moratori da l'experiment da l'alfabetisaziun en rg. Vus tuttas e tuts pudais leger suenter quella brev averta consultond l'archiv da La Quotidiana. Dentant: Nagina reponderaziun quella giada ni tar la politica, ni tar las organisaziuns linguisticas. Tar ina brev sutscritta da 180 persunas cun experientscha...

Per mai èsi fin oz uschia avess cuntegnì – malgrà in pèr formulaziuns problematicas (p.ex. vegn il rg numnà «implantat») – blers puncts degns da vegnir considerads. Impurtant è che la brev na sa drizza betg cunter il rg sco tal u cunter ses diever sco lingua administrativa, da reclama, da

las medias, etc. Ella na sa drizza er betg generalmain cunter il rg en scola, ina confruntaziun cun il rg sin il stgalim superiur tenor las recumandaziuns da la cummissiun Haltiner vegniss perfin beneventada.

Las signatarias ed ils signataris èn dentant da l'avis che l'introducziun andetga e nunponderada dal rg sco lingua activa e d'alfabetisaziun en la scola fundamentala saja sbagliada e vegnia a far naufragi. Crititgà vegn che la complexità da la materia vegnia sutvalitada ed ina vasta discussiun concepziunala e democratica impedida. I vegn er suttastitgà che mintga cumparegliaziun da la relaziun idioms-rg cun quella dals dialects svizzer-tudestgs u talians cun ils linguatgs da scrittira respectivs saja faussa.

Jau sun surstà ch'i dat anc oz na be persunas da lingua tudestga mabain er persunas da lingua rumantscha che fan quel congual. Dad emprender en scola in standard bain distant da la lingua discurredda è in grond sforz – ed i dependa ferm tge che sustegna e motivescha da far quel sforz. D'avair access ad ina cuminanza linguistica da var 100 milliuns persunas, a bibliotecas plainas, a medias naziunalas e mundialas po motivar en Svizra tu-

destga d'emprender il tudestg da scrittira che avra talas portas.

Ma tar il rumantsch na poi betg ir en emprima lingua per efficienza linguistica (tge portas palpablas avra il rg ad ina scolara da primara?), mabain plitost per identitad linguistica: La colliaziun cun ina cuminanza regiunala, cun ina cultura e litteratura idiomatica, la normalitad da l'idiom discurrì en ils conturns e l'integraziun en il vitg, da dar vinavant l'atgna lingua – quai èn per bleras persunas da lingua rumantscha ils motivs dad insumma duvrar il rumantsch (e dal rest er per bleras persunas d'autras linguas che vegnan a viver en il territori rumantsch). E sa chapescha (u speranza) è questa attaschadadad er la buna basa per s'interessar en in segund pass per l'entira cuminanza rumantscha, per in stgomi interrumsch e per il destin d'insatge sco la Rumantschia.

Segir hai er dà bunas experientschas cun il rg en scola primara e sa chapescha è il rg ina buna varianta per scolas (bilinguas) al cunfin linguistic ubain ordaifer il territori tradiziunala. Ma sco quai che la brev averta dal 2004 laschava gia sminar: Ils onns 2010–2020 n'eran betg (anc?) la buna decada per l'alfabetisaziun en rg e questa politica linguistica cun ses proceder top-down ha chaschunà dapli problems co ch'ella ha schlià. Per la politica linguistica dals onns 2020–2030 pudess ins vegnir vinavant prendend pli serius ils arguments da quella brev averta.

*Rico Valär da Zuoz è professor per litteratura e cultura rumantscha a l'Universitad da Turitg.